

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В НАУКОВИХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті проаналізовано теоретичні аспекти дослідження розвитку ідентичності особистості підліткового віку в наукових зарубіжних та вітчизняних джерелах, яка є важливим фактором її успішного особистісного становлення.

Ключові слова: ідентичність, особистісна ідентичність, особистість підлітка, мораторій ідентичності, реалізована ідентичність, дифузна ідентичність.

Постановка проблеми. Мінливе соціальне середовище сучасного світу ставить нові вимоги до особистості. Щоб бути успішною в соціальній, професійній, творчій сферах, досягти поставлених цілей і реалізуватися в житті сучасній людині необхідно вміти швидко адаптуватися до умов середовища, які постійно й стрімко змінюються, та володіти добре сформованою життєвою позицією. У процесі становлення особистості важливою тенденцією є збереження її цілісності та відображення у взаємодіях моральних й соціальних норм, оскільки саме це визначає певний зміст особистісної ідентичності як складного динамічного психологічного явища. У повсякденному житті особистість зіштовхується з проблемою збереження власної цілісності, з одного боку, та успішною адаптацією до мінливих соціальних умов, з іншого.

Особливо важливим для дослідження особистісної ідентичності є підлітковий вік, оскільки він відрізняється високою інтенсивністю соціалізації та індивідуалізації, труднощами формування самосвідомості в цілому. Для особистості цього віку актуальним стає активний пошук свого місця в суспільстві, самовизначення в системі соціальних ролей, а також розширення уявлень про власні психологічні можливості (Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін та ін.). У зв'язку з цим розвиток особистісної ідентичності підлітків означає перетворення, зміну та ускладнення її структури.

Зарубіжні дослідники (Е. Еріксон, Дж. Марсія) вказують на те, що цей віковий період пов'язаний з набуттям психосоціальної ідентичності, яка уособлює в собі ідеали, життєві плани, систему цінностей, соціальні ролі індивіда, його потреби. Більшість науковців (Р. Бернс, І.С. Кон, О.М. Кікінеджи, А.А. Налчаджян та ін.) схиляються до думки, що розвиток особистісної ідентичності найбільш інтенсивно відбувається саме в підлітковому віці.

Метою статті є дослідження розвитку ідентичності особистості підліткового віку в наукових зарубіжних та вітчизняних джерелах.

Результати теоретичного дослідження. Сучасний соціальний простір пропонує підліткам значні можливості самореалізації, водночас вимагаючи від них високої активності, постійного осмислення своїх дій, прийняття рішень з певною мірою відповідальності, яка є істотно меншою, ніж у дорослих, але важливою для психоемоційного стану підлітка. У зв'язку з цим, у процесі дорослішання перед підлітками постають завдання вибору життєвих орієнтирів, становлення особистісної ідентичності. Саме розвиток особистісної ідентичності на етапі дорослішання забезпечує можливість розуміння власних інтелектуальних та психологічних потреб і прагнень, мети, бачення майбутнього. Функціональна унікальність розвитку феномена "ідентичність" свідчить про його виключну важливість у становленні зростаючої особистості. Для розуміння особливостей цього процесу варто звернутись до визначення сутності поняття "ідентичність".

Ядро наукової думки про розвиток ідентичності особистості склали роботи зарубіжних вчених (Е. Еріксон, Г. Гаджфел і Дж. Тернер, Дж. Марсія, А. Ватерман, Дж. Мід, І.С. Кон). Поряд з цим, зважаючи на актуальність зазначеної тематики, їй приділяється значна увага і сучасними дослідниками, такими як В.Н. Павленко, П.І. Гнатенко, Л.Б. Шнейдер, Н.Л. Иванова, І.Я. Іванюк, О.Л. Солдатова, Н.В. Антонова, В.А. Ядов. Крім того, специфіку процесів розвитку ідентичності в підлітків сьогодні вивчають В.В. Москаленко, І.В. Довгальова, Г.М. Прихожан, Л.І. Божович, І.В. Дубровіна, М.В. Попова.

Вперше детальний опис поняття ідентичності був здійснений у роботах американського психоаналітика Е. Еріксона. Вчений розглядав ідентичність як складне особистісне утворення, що має особистісну тотожність, цілісність (відчуття й усвідомлення себе незмінним незалежно від зміни ситуацій і ролей), наступність минулого, сьогодення та майбутнього людини, а також визнання певної межі схожості її з іншими людьми при одночасному "баченні" своєї унікальності й неповторності. Е. Еріксон стверджував, що ідентичність індивіда ґрунтується на декількох аспектах, які існують водночас: відчутті тотожності самому собі та неперервності свого існування в часі і просторі й усвідомленні того факту, що твої тотожність і неперервність визнаються оточуючими [16]. Розвиток ідентичності, за Е. Еріксоном, – це результат взаємодії біологічних, соціальних та еґо-процесів, при цьому саме еґо-процеси відповідають за поєднання перших двох процесів [17].

Значної уваги заслуговують ідеї Дж. Марсія, який запропонував підхід структурного аналізу ідентичності. Вчений створив власну концепцію на підставі результатів проведених емпіричних

досліджень з підлітками, визначивши ідентичність як "структуру "его" – внутрішню, самотворчу, динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії" [18, с. 133]. Він припустив, що феноменологічно ідентичність виявляється через "вирішення проблем". Вирішення кожної, навіть, незначної життєвої проблеми здійснює певний внесок у досягнення ідентичності. У міру прийняття все більш різноманітних рішень відносно себе й свого життя розвивається структура ідентичності, підвищується усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, цілеспрямованості та усвідомленості свого життя. Дж. Марсія підкреслив, що розвиток ідентичності особистості може включати багато інших аспектів, але його модель базується саме на головному аспекті – вирішенні проблем [18].

У підлітковому віці Дж. Марсія було виділено декілька видів ідентичностей. Перший з них – це так звана "реалізована ідентичність", що характеризується тим, що підліток, подолавши критичний період, відокремився від батьківських установок та має здатність самостійно, виходячи з власних уявлень, оцінювати свій майбутній вибір. У цей період підліток емоційно є включеним у процеси сексуального, ідеологічного та професійного самовизначення, які, на думку Дж. Марсія, є основними напрямками формування ідентичності [1].

Наступний вид ідентичності – "мораторій" – вчений оцінив як найкритичніший та проаналізував його як період активної боротьби підлітка з соціальними можливостями, які йому були запропоновані. При цьому слід зауважити, що в цій ситуації підліток не має чітких уявлень про широкомасштабність життя.

Третім видом ідентичності є "дифузна" ідентичність, яка виникає як наслідок практичної відсутності в підлітка основних ліній формування ідентичності: статевої, ідеологічної, професійної. Крім того, такий підліток не оцінює себе як такого, що здатен до самостійного вирішення питань стосовно власного життя.

Останнім видом підліткової ідентичності, за Дж. Марсія, є "визначена" ідентичність. Вона набувається в тому разі, якщо підліток орієнтується у трьох сферах самовизначення, але прислухається до батьківських установок та прагне стати тим, ким бачать його батьки [1].

А. Ватерман у визначенні ідентичності зосереджував увагу на її ціннісно-вольовому аспекті. На його думку, ідентичність пов'язана з наявністю чіткого самовизначення, що включає вибір цілей та життєвих цінностей, яким людина слідує впродовж усього життя. У своїх наукових працях він наполягав на тому, щоб ідентичність розглядали, враховуючи ціннісно-вольові аспекти [1]. За науковою позицією вченого, ідентичність корелює з самовизначенням людини, її життєвими цілями, цінностями, переконаннями, які виступають елементами цього особистісного утворення. Ці елементи формуються завдяки вибору серед можливих варіантів у період кризи ідентичності та є визначальними для сенсу життя. А. Ватерман зауважив, що процес формування та існування ідентичності включає в себе шляхи, за допомогою яких людина ідентифікує, оцінює, відбирає цінності, цілі та переконання. До того ж, ідентичність слід розглядати разом із розкриттям змісту її елементів, кожен з яких належить до певної сфери життя. У зв'язку з цим автор висунутих положень виокремив чотири сфери життя людини, які є найбільш значущими в формуванні її ідентичності: обрання професії, прийняття і переоцінка релігійних та моральних переконань, формування політичних поглядів, прийняття набору соціальних ролей, у тому числі ставлення, подружніх, батьківських [1].

На думку А. Ватермана, формування ідентичності є сукупністю взаємопов'язаних виборів, через які людина обирає свої власні цілі, цінності, переконання. При цьому такий процес може мати й зворотний напрямок розвитку, тобто повертатися на більш ранні рівні. Якщо життєві цілі, цінності та переконання втрачають свою життєву силу, то, як наслідок, втрачається і почуття ідентичності [1].

У розвиток тлумачення поняття ідентичності та в розуміння формування особистісної ідентичності вагомий внесок зробив Дж. Мід. Вчений пов'язував ідентичність особистості зі здатністю сприймати свою поведінку і життя в цілому як взаємопов'язане, єдине ціле. Крім того, він виокремив усвідомлювану і неусвідомлювану ідентичність. Вчений стверджував, що розвиток ідентичності відбувається від неусвідомленої ідентичності до усвідомленої. З одного боку, суспільство визнає ідентичність індивіда, надавши йому норми і закони існування; з іншого боку, індивід створює власне оточення у виборі цілей, цінностей, потреб [1].

Дж. Мід стверджував, що "для виникнення ідентичності необхідно, щоб особистість реагувала на саму себе. Ця соціальна поведінка створює умову для поведінки, в якій проявляється ідентичність..." [20, с. 200]. Вчений вважав, що особистісна ідентичність формується у процесі соціальної взаємодії з іншими людьми, виникає як результат набуття індивідом соціального досвіду, а механізмом її становлення є зіставлення та протиставлення позицій різних груп та спільнот. Отже, Дж. Мід розглядав ідентичність як здатність людини сприймати власну поведінку і життя як пов'язане єдине ціле.

Ідеї Дж. Міда були розвинені І. Гоффманом [1], який, зокрема, запропонував виділяти три види ідентичності:

- 1) соціальна ідентичність – наділення іншими людьми конкретного індивіда соціальними атрибутами групи, до якої він належить;
- 2) особистісна ідентичність – включає в себе індивідуальні ознаки людини (наприклад, усі унікальні ознаки, унікальні комбінації фактів та дат історії людини);
- 3) Я-ідентичність – передбачає суб'єктивне відчуття індивідом свого життя, своєї безперервності та унікальності.

Слід зауважити, що особистісна ідентичність є соціальним феноменом, тобто сприйняття однією людиною особистісної ідентичності іншої людини відбувається за умови, що інформація про факти її життя відома партнерові по взаємодіям. Особистісна ідентичність, за І. Гоффманом, будується на основі індивідуальних ознак людини, що включають, по-перше, усі унікальні ознаки людини (наприклад, відбитки пальців), і, по-друге, унікальну комбінацію фактів і дат історії її життя [5].

У теорії Х. Теджфела і Дж. Тернера ідентичність або "Я-концепція" розглядається як когнітивна система, що виконує роль саморегуляції поведінки у відповідних умовах. Вона містить дві підсистеми: особистісну і соціальну ідентичність. Перша пов'язана з самовизначенням в окреслених термінах фізичних, інтелектуальних і моральних рис. Друга складається з окремих ідентифікацій та визначається приналежністю людини до різних соціальних категорій: раси, національності, статі [21].

На думку Х. Теджфела, Дж. Тернера, особистісна і соціальна ідентичності – це два полюси одного біполярного континуума. На одному полюсі – поведінка, що повністю визначається особистісною ідентичністю, на другому – поведінка, що повністю визначається соціальною ідентичністю. Більш типовою є поведінка, яка перебуває між цими полюсами. Таким чином, вчені визначають "ідентичність" як усвідомлене самовизначення соціального суб'єкта [21, 22].

І.С. Кон обґрунтував ідентичність як "образ Я", що є системою установок індивіда, яка має кілька ступенів, за якими можна визначити особливості розвитку ідентичності. До них належать наступні: ступінь когнітивної складності, послідовність, стійкість. Ступінь когнітивної складності ідентичності зростає послідовно від молодших вікових періодів до старших. Це дозволяє в ранній юності інтегрувати уявлення про себе, виділити та усвідомити приховані психологічні детермінанти поведінки [8]. Вчений також виділив такі види ідентичності: психофізіологічний – єдність фізіологічних і психічних процесів та структури організму; соціальний – комплекс соціальних властивостей, завдяки яким людина стає особистістю, членом спільноти, групи, на підставі чого відбувається розподіл індивідів за соціально-класовою належністю, соціальним статусом і засвоєними нормами; особистісний – єдність життєдіяльності, мети, мотивів, життєвих цінностей [9].

Вітчизняні дослідники також зробили вагомий внесок у розвиток психологічних уявлень про феномен ідентичності особистості, хоча сам термін "ідентичність" з'явився у вітчизняних психологічних дослідженнях відносно недавно – наприкінці 90-х рр. ХХ ст.

О.Л. Солдатова обґрунтувала сутність поняття "его-ідентичності" як складної динамічної структури, що розвивається впродовж всього життя людини, причому розвиток відбувається нелінійно та нерівномірно, через подолання криз ідентичності як у прогресивному, так і в регресивному напрямках. На її думку, ідентичність має структурну будову й існує в плані суб'єктивного часу [15].

Дослідження М.Й. Боришевського, П.І. Гнатенка, В.В. Москаленко, Л.Е. Орбан-Лембрик та інших вчених є вагомим доробком щодо вирішення проблеми ідентичності, вивчення її різних аспектів, зокрема виникнення індивідуальної самооцінки ("Я-концепція"), переживання групової належності та соціального порівняння.

К.В. Коростеліна визначила "особистісну ідентичність" як набір рис або інших індивідуальних властивостей, що відзначаються певною постійністю, або принаймні наступністю у часі й просторі, яка дозволяє диференціювати конкретного індивіда від інших людей [10].

У своїх дослідженнях М.В. Попова обґрунтувала поняття "ідентичність" як гіпотетичну цілісну картину самосвідомості, яка характеризується наростанням наступних процесів: інтеграції (ситуативних та оперативних "Я-образів", оцінок оточуючих); синтезу – зв'язку (ролей, ціннісних прототипів, поведінкових моделей, дитячих ідентифікацій); когнітивної послідовності та узгодженості уявлень про себе; відчуття самоцінності (співвідношення его-ідеалу та реальної поведінки, смислу "Я" і значень, що приписуються оточенням); часової послідовності (ідентифікація зі своєю персональною історією, насичення майбутнього смислом, зв'язок перспективи і ретроспективи); ціннісної перебудови, ієрархії провідних смислів (становлення внутрішніх стійких критеріїв самооцінки й образу світу) [13].

Особливу увагу А.В. Мікляєва та П.В. Румянцева акцентували на взаємозв'язку індивіда і соціуму. Вони вважають, що ідентичність – це "компонент індивідуальної свідомості та самосвідомості, що зв'язує людину з соціальною реальністю і дозволяє їй визначити своє місце в ній, а процеси соціальної ідентифікації об'єднують в собі індивідуальне і типове, особисте і соціальне" [11, с. 48-57].

М. Яромовіч розглядав особисту ідентичність як підсистему знань індивіда про себе, котрі формуються у процесі порівняння себе з членами своєї групи і складаються із комплексу рис, специфічних для "Я" [14].

Становлення ідентичності відбувається протягом усього життя людини, починаючи з найперших етапів онтогенезу. За своєю суттю ідентичність є нелінійною, нерівномірною і динамічною структурою, що може рухатись як у прогресивному, так і в регресивному напрямках. Результатом такої специфіки ідентичності стало те, що підлітковий період фактично є періодом найбільш активного її розвитку. У загальному розумінні підлітковість – це етап розвитку людини між дитинством та зрілістю. Як зазначив І.С. Кон, підлітковість – фаза переходу від залежного дитинства до самостійної та відповідальної дорослості, що передбачає, з одного боку, завершення фізичного, зокрема, статевого дозрівання, а, з іншого, – досягнення соціальної зрілості [8]. Найбільш значущими психологічними здобутками підліткового віку вважаються прояв власного "Я", удосконалення рефлексії, виникнення життєвого плану, свідомих установок на побудову власного життя. Таким чином, суперечності підліткового віку

потужно впливають на розвиток ідентичності та виявляють її основні особливості. До цих особливостей можна віднести наступні: зміну моделі стосунків з батьками та дорослими, навколишнім світом; появу нових інтелектуальних можливостей; удосконалення рефлексивних механізмів самосвідомості та формування "Я-образу"; становлення моральної свідомості; набуття статевої ідентичності. Детальніше проаналізуємо вищезазначені особливості розвитку ідентичності підлітків.

1. Зміна моделі стосунків з батьками та дорослими, навколишнім світом. Минулий досвід, уявлення про майбутнє та всі знання про себе об'єднуються в один інтегрований образ. Підлітки проводять оцінку постулатів, ідеалів, норм, які нав'язувалися різними авторитетними джерелами (батьками, школою, церквою), співставляючи їх із власним життям. Молодь починає опиратися не лише на досвід попередніх поколінь, а й проявляти власну активність. Якщо ініціатива сприймається не так, як цього очікує підліток, може виникати так званий "конфлікт поколінь", в якому зіштовхуються щойно набуті у процесі розвитку ідентичності ціннісні орієнтири підлітків і глибоко вкорінені орієнтири дорослих. Водночас зростає роль спілкування з однолітками. У процесі формування особистісної ідентичності підлітку важливо відчуття прийняття та схвалення цієї ідентичності іншими. Набуття нових ролей і цінностей підлітків визначається їх приналежністю до тієї чи іншої референтної групи, наприклад, групи за інтересами. Ці групи, незалежно від свого розміру, підтверджують чи заперечують цінності молоді, інколи формують нові. Шлях пошуків підлітками ідентичності не може бути пройденим без експериментування з соціальними ролями, функціями, способами спілкування. За відсутності можливості експериментувати процес набуття ідентичності уповільнюється, що супроводжується кризовими явищами.

2. Поява нових інтелектуальних можливостей. Згідно з концепцією Ж. Піаже, підліткам властиве ускладнення розумових операцій (перехід до формальних операцій), що викликає у них схильність до теоретизування та рефлексії. Останні дають можливість молоді досягнути життєвий шлях у цілому, спробувати створити концепцію власного життя [6, с.326-328]. У підлітковому віці розвиток пізнавальних процесів в особистості досягає такого ж рівня, що й у дорослої людини. Це відкриває доступ до нової інформації, осмислення якої сприяє самопізнанню і самовизначенню підлітків.

3. Удосконалення рефлексивних механізмів самосвідомості та формування "Я-образу". Внаслідок цих удосконалень підліток здатен дати оцінку своїй поведінці та її мотивам, усвідомити свої внутрішні стани, співвіднести свої життєві цілі, здібності з об'єктивними можливостями їх реалізації, конкретними умовами свого життя. З одного боку, самооцінка підлітка та оцінка ним інших набувають автономності та відокремленості від зовнішніх оцінок, на новий етап розвитку переходить особистісна рефлексія. Отже, окреслюється чіткий образ "Я" підлітка. З іншого боку, у разі нездатності підлітка обрати один з існуючих зразків і моделей поведінки, у нього виникає криза ідентичності, що проявляється в неадекватній поведінці та самооцінці, негативних переживаннях, неспроможності усвідомити свій "образ Я". Основними порушеннями становлення ідентичності підлітків є: "дифузія ідентичності; дифузія часу; застій у роботі; негативна ідентичність" [3, с. 162-169].

4. Становлення моральної свідомості. Підліток задумується над етичними проблемами, суспільні цінності та ідеали стають для нього значущими, такими, що потребують втілення у власному життєвому виборі.

5. Набуття статевої ідентичності. У підлітків з'являються вторинні статеві ознаки і посилюються статеві відмінності, що активізує потребу в дотримванні гендерних ролей. Опанування підлітком гендерної ролі стає важливим завданням для подальшого розвитку його особистості, оскільки статеві ідентичність включає не лише усвідомлення своєї фізіологічної статі, а й психологічної статі, "сексуальної орієнтації", гендерних стереотипів та гендернорольових відносин [12, с.139-147; 4].

Проведений аналіз основних особливостей ідентичності в підлітковому віці показав їх тісний зв'язок із процесами соціалізації та біологічно детермінованими задатками, визначив "проблемні точки" у становленні ідентичності підлітка.

Висновки. Отже, ідентичність підлітка – це результат самоусвідомлення та самовизначення ним власного "Я". Наслідком цих процесів є динамічна система його уявлень про себе, оцінок своїх дій, думок, почуттів, моральності й інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе як особистості, свого місця в житті, відчуття особистісної цінності всього того, що входить у сферу "Я".

Набуття підлітком особистісної ідентичності – складний індивідуальний процес, який значною мірою визначається внутрішніми властивостями його особистості та впливом соціального середовища, зокрема сім'ї, школи, етнічною належністю тощо. У зв'язку з цим підлітковість є одним із найскладніших і найбільш важливих та відповідальних періодів у плані формування особистості. Інтенсивний розвиток інтелектуальних, волевових здібностей та розширення потенціалу емоційної сфери дозволяють особистості підліткового віку актуалізувати розвиток власної адекватної ідентичності. Саме в цей період в особистості активізується становлення основних компонентів ідентичності.

Використані джерела

1. Антонова Н.В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н.В. Антонова // Вопросы психологии. – 1996. – №1. – С. 131-143.
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.

3. Варбан М.Ю. К изучению рефлексивного опосредования профессионального становления / М.Ю. Варбан // Журнал практикующего психолога – 1997. – № 3. – С. 162-171.
4. Городнова Н.М. Соціально-психологічні чинники становлення статеворольової ідентифікації підлітків: Автореф. дис... канд. психол. н: 19.00.07 / Н.М. Городнова. – Ін-т педагогіки і психології профес. освіти АПН України. – К., 2006. – 24 с.
5. Гофман И. Ритуал взаимодействия: очерки поведения лицом к лицу / И. Гофман; пер. с англ. С. С. Степанов, Л. В. Трубицына; под ред. Н.Н. Богомоловой и Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2009. – 319 с.
6. Жан Пиаже: теория, эксперименты, дискуссии: Учеб. пособие для студентов психол. специальностей и направлений / Под ред. Л.Ф. Обухова, Г.В. Бурменской. – М. : Гардарики, 2001. – 622 с.
7. Захарова О.В. Социальная идентификация и социальная идентичность в изменяющемся обществе: учеб.-метод. пособие / О.В. Захарова. – Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2010. – 95 с.
8. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
9. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И.С. Кон – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
10. Коростелина К.В. Система социальных идентичностей: опыт анализа этнической ситуации в Крыму / К.В. Коростелина. – Симферополь : "Доля", 2002. – 255 с.
11. Микляева А.В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования / А.В. Микляева, П.В. Румянцева. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2008. – 118 с.
12. Москаленко В.В. Особливості структури гендерних образів в уявленнях підлітків / В.В. Москаленко, В.Г. Романова // Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2001. – № 14. – С. 138-153.
13. Попова М.В. Становление персональной идентичности в юношеском возрасте: Автореф. дис... канд. психол. н. / М.В. Попова. – Н. Новгород, 2005.
14. Психологія професійної діяльності і спілкування / За ред. Л.Е. Орбан, Д.М. Гриджука. – К. : Преса України, 1997. – С. 34-37.
15. Солдатова Е.Л. Эго-идентичность в нормативных кризисах развития / Е.Л. Солдатова // Вопросы психологии. – 2006. – №5. – С. 74-84.
16. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
17. Эриксон Э. Проблемы Эго-идентичности: [текст] / Э. Эриксон // Реферативный журнал. Социология. – 1991. – №1. – С. 173-200.
18. Marsia J. Ego identity status: Relationship to change in Self-esteem, "general maladjustment" and authoritarianism // Journal of Personality. – 1967. – № 35. – P. 118-133.
19. Mead G.H. Mind, Self and Society. – Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1946.
20. Habermas J. Identitat / J. Habermas // Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus. Frankfurt: Suhrkamp Verl., 1976.
21. Tajfel H., Turner J. C. The social identity theory of intergroup behavior / H. Tajfel, J. C. Turner // Psychology of Intergroup Relations. – Chicago : Nelson-Hall, 1986. – P. 7-24.
22. Turner J. C. The experimental social psychology of intergroup behavior // J. C. Turner, H. Giles (Eds). Intergroup behavior. – Oxford, 1984. – С. 360.

Pilhanchuk I.V., Bulakh I.S.

THE STUDY OF ADOLESCENT'S PERSONALITY IDENTITY IN SCIENTIFIC FOREIGN AND DOMESTIC WORKS

The relevance of the study of adolescent's personality identity in scientific foreign and domestic works, which is an important factor in a successful personality development, is substantiated in the article. The different approaches to defining the concept of "identity," "personality identity" as a complex multidimensional phenomenon of personality are examined.

Basic features of identity development in the process of growing up, formation of personality identity and the types of personality identity in adolescence are analyzed.

It is noted that the contradictions of adolescence strongly influence the development of identity and reveal its basic features.

The peculiarities of adolescents' identity development are thoroughly analyzed. These features include the following: changing pattern of relationships with parents and adults, the outside world; the emergence of new intellectual abilities; improving reflexive mechanisms of self-consciousness and forming "Self-image"; the formation of moral consciousness; sexual identity development.

Adolescent's identity development is considered in social and psychological aspect, including developmental and educational psychology, as an important stage of socialization, in which the influence of social and psychological factors of personality formation is made.

It is defined that teenager's personal identity development is a complex individual process, which is largely determined by the inner traits of personality and by the impact of the social environment, including family, school, ethnicity and so on.

Key words: *identity, personality identity, adolescent's personality, moratorium of identity, realized identity, diffuse identity.*

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015 року